

ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ імені К.Д.УШИНСЬКОГО

ВОВКОТРУБ РАЇСА ПЕТРІВНА

УДК 372.461

**РОЗВИТОК УСНОГО МОВЛЕННЯ
УЧНІВ ПЕРШОГО КЛАСУ
В ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ ГРАМОТИ**

13.00.02 – теорія і методика навчання (українська мова)

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Одеса – 2006

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано в Ізмаїльському державному гуманітарному університеті, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник - кандидат педагогічних наук, доцент

Трунова Валентина Андріївна,

Ізмаїльський державний гуманітарний університет,

доцент кафедри методики початкового навчання

та природничих дисциплін

Офіційні опоненти - доктор педагогічних наук, професор,

дійсний член АПН України,

Вашуленко Микола Самійлович,

Інститут педагогіки АПН України,

головний науковий співробітник

лабораторії початкової освіти;

кандидат педагогічних наук, доцент

Орап Марина Олегівна,

Тернопільський національний

педагогічний університет імені В.Гнатюка,

доцент кафедри психології.

Провідна установа – Житомирський державний університет імені І. Франка, кафедра філології та лінгводидактики, Міністерство освіти і науки України, м. Житомир.

Захист відбудеться "_23_" травня 2006 року о 10.00. год. на засіданні спеціалізованої вченої ради Д41.053.01 при Південноукраїнському державному педагогічному університеті імені К.Д. Ушинського за адресою: 65029, м. Одеса, вул. Нищинського, 1.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Південноукраїнського державного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського за адресою: 65091, м. Одеса, вул. Старопортофранківська, 26.

Автореферат розісланий "_10_" квітня 2006 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

О. С. Трифонова

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження зумовлюється концептуальними положеннями Державного стандарту початкової освіти, що передбачають поряд з лінгвістичною підготовкою набуття дітьми достатнього особистісного досвіду, культури спілкування і співпраці в різних видах діяльності. У програмі з навчання грамоти зазначено, що курс української мови – важлива складова змісту початкової освіти, оскільки він виступає засобом опанування всіх інших шкільних дисциплін, а не тільки окремого навчального предмета, метою якого насамперед є розвиток умінь і навичок усного мовлення, поглиблення знань щодо усного і писемного, діалогічного й монологічного мовлення, особливостей висловлювань, обумовлених їх комунікативними завданнями й ситуацією спілкування.

Проблемі розвитку усного мовлення присвячено наукові дослідження А.М. Богуш, Л.О. Варзацької, М.С. Вашуленка, В.Г. Горецького, А.П. Каніщенко, М.Р. Львова та ін. Ученими визначено шляхи, методи, прийоми, способи роботи з розвитку мовлення дітей дошкільної та початкової ланок освіти, зокрема у процесі навчання грамоти. Заслужують на увагу й дисертаційні дослідження Н.О. Бойка, Н.В. Гавриш, Т.В. Коршун, М.О. Орап, Л.М. Паламар, О.Є. Смолінської, В.А. Трунової, Л.О. Хомич з різних проблем розвитку мовлення дітей. Водночас аналіз наявних досліджень засвідчив, що окремі аспекти цієї проблеми потребують подальшої розробки, зокрема - розвиток усного мовлення у процесі навчання грамоти. Важливість досліджуваної проблеми пояснюється ще й тим, що добре розвинене мовлення допомагає сприймати довкілля, реалізувати навчальні, пізнавальні і виховні функції навчального процесу. Від рівня сформованості мовленнєвих умінь під час навчання грамоти залежить успішність усвідомленого засвоєння мови та розвитку мовлення в майбутньому.

Актуальність дослідження зумовлена вагомістю проблеми для методики розвитку мовлення школярів, з одного боку, а з іншого – обмеженістю дослідження проблеми в теоретичному і практичному планах. Відтак, виникає необхідність розробки нових технологій розвитку мовлення першокласників, що й зумовило вибір дисертаційного дослідження "Розвиток усного мовлення учнів першого класу в процесі навчання грамоти".

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тема виконувалася відповідно до наукового напрямку "Професійно-педагогічна спрямованість у системі молодого спеціаліста як засіб формування психологічної стійкості його діяльності" (державний реєстр №1870080789) та

тематичного плану Ізмаїльського державного гуманітарного університету з проблеми "Шляхи вдосконалення підготовки вчителів школи першого ступеня у ВНЗ". Автором досліджувався аспект розвитку усного мовлення першокласників у процесі навчання грамоти. Тема дослідження була затверджена вченою радою Миколаївського державного педагогічного інституту (протокол № 10 від 29.06.1995 р.) та закординована в координаційній раді при АПН України (протокол № 3 від 14.09.1995 р.)

Мета дослідження – визначити педагогічні умови, методи, прийоми роботи та розробити дидактичне забезпечення розвитку усного мовлення; теоретично обґрунтувати й експериментально апробувати методику розвитку усного мовлення першокласників у процесі навчання грамоти.

Завдання дослідження:

1. З'ясувати особливості розвитку усного мовлення дітей 6-7-річного віку.
2. Розробити критерії, показники та визначити й охарактеризувати рівні розвитку мовлення першокласників у процесі навчання грамоти.
3. Визначити педагогічні умови розвитку усного мовлення учнів першого класу.
4. Розробити й експериментально апробувати лінгводидактичну модель, методику й методичне забезпечення розвитку усного мовлення учнів першого класу під час навчання грамоти.

Об'єкт дослідження - навчально-мовленнєва діяльність першокласників.

Предмет дослідження – процес розвитку мовлення учнів першого класу під час навчання грамоти.

Гіпотеза дослідження: розвиток усного мовлення першокласників відбуватиметься ефективно, якщо забезпечити такі педагогічні умови: використання відповідного дидактичного й методичного забезпечення навчання; урахування вікових особливостей школярів; оптимальне поєднання методів і прийомів роботи у процесі навчання грамоти, що стане підґрунтям базового вивчення мови та інтелектуального розвитку кожного учня.

Методологічні засади дослідження становлять філософські положення щодо суспільної природи мови і мовлення як засобу спілкування і пізнання; системно-структурний підхід до аналізу навчальної діяльності; психологічна теорія поетапного формування розумових дій і понять; загальнодидактичні й методичні положення розвивального навчання.

Теоретичні засади дослідження склали: теорія мовленнєвої діяльності, зокрема концепція поетапного формування мовленнєвих дій, психологічні та психолінгвістичні дослідження, присвячені проблемам розвитку мовлення дітей у процесі навчання рідної мови (О.М. Біляєв, А.М. Богуш, М.С. Вашуленко, Л.С. Виготський, М.І. Жинкін, О.О. Леонтєв, М.І. Пентиліук, О.Я. Савченко), моделі граматичного породження висловлювань (Є.М. Верещагін, І.О. Зимня, О.О. Леонтєв, Т.В. Рябова,); механізми сприймання й розуміння семантичного боку мовлення, а

також закономірності семантичної організації мовних здібностей людини (А.А. Брудний, А.П. Клименко та ін.), ймовірна організація сприймання мовлення (Р.М. Фрумкіна та ін.), адекватне засвоєння і породження мовлення в єдності форми і змісту (Г.Г. Городілова).

Для вирішення поставлених завдань використовувалися такі **методи** дослідження: а) теоретичні – системний аналіз психолого-педагогічної і навчально-методичної літератури з проблеми розвитку усного мовлення першокласників під час навчання грамоти, семантичний аналіз вправ з розвитку мовлення, які використовуються у процесі навчання грамоти; б) емпіричні – педагогічні спостереження, анкетування, тестування, бесіди з учнями і вчителями, вивчення й узагальнення передового досвіду вчителів із метою виявлення труднощів у процесі розвитку мовлення першокласників і недоліків у педагогічній діяльності вчителів; констатувальний і формувальний етапи експерименту; в) аналіз та обробка результатів педагогічного експерименту методами математичної статистики.

Базою дослідження виступили школи № 30 і № 6 та середня спеціалізована загальноосвітня (I-III ступенів) школа мистецтв і прикладних ремесел міста Николаєва; школа № 9 міста Ізмаїла, а також школи Новобузького, Братського, Жовтневого, Очаківського районів Миколаївської області. Всього експериментом було охоплено 32 класи початкових шкіл по 16 контрольних і експериментальних, в яких навчалось 969 учнів.

Наукова новизна і теоретична значущість дослідження: вперше доведено залежність між рівнем розвитку усного мовлення першокласників і доцільністю добору вправ; розроблено лінгводидактичну модель, критерії, показники і рівні розвитку усного мовлення першокласників під час навчання грамоти; визначено педагогічні умови розвитку усного мовлення учнів у процесі навчання грамоти; уточнено методи, прийоми і засоби формування вмій і навичок усного мовлення з урахуванням вимог до навчально-мовленнєвої діяльності; подальшого розвитку дістала методика розвитку зв'язного мовлення учнів молодших класів.

Практичне значення дослідження полягає у відборі методів для розвитку усного мовлення, визначенні видів і відповідному доборі вправ, розробці методики формування навичок усного мовлення першокласників.

Результати дослідження можна використовувати в навчально-виховному процесі початкової ланки освіти, у процесі складання підручників, методичних посібників, дидактичних матеріалів.

Упровадження результатів дослідження здійснювалось у процесі експериментального навчання з розвитку мовлення першокласників у школах міста Николаєва (№30 і №6) та середній спеціалізованій загальноосвітній (I-III ступенів) школі мистецтв і прикладних ремесел (довідка №624/20-01 від 24.03.2004); міста Ізмаїла (№9) (довідка №143/8-01 від 14.11.2003); а також у школах Новобузького, Братського, Жовтневого, Очаківського районів Миколаївської області

(довідка №164/8-01 від 08.04.2004), міста Одеси (довідка № 79 від 24.05.2005); міста Херсона (довідка № 92 від 30.05.2005).

Достовірність наукових результатів і висновків дослідження забезпечувалася методологічною обґрунтованістю її вихідних теоретичних положень, адекватністю методів дослідження меті і завданням, тривалістю і широтою педагогічного експерименту, результатами обробки кількісних і якісних даних експериментального дослідження.

Апробація дослідження. Основні положення дисертаційного дослідження обговорювалися на міжнародних (Переяслав-Хмельницький, 2000; Дніпропетровськ, 2004) і всеукраїнській (Переяслав-Хмельницький, 2003) науково-практичних конференціях, засіданнях методичних об'єднань учителів початкових класів при Ізмаїльському та Миколаївському міському управлінні освіти, науково-практичних конференціях у Миколаївському інституті післядипломної підготовки вчителів (1999-2003), на засіданнях кафедри педагогіки і методики початкового навчання Ізмаїльського державного гуманітарного університету (2000-2004).

З проблеми дослідження опубліковано 9 наукових праць, із них 5 у фахових наукових виданнях України, а також посібник для вчителів початкових класів (у співавторстві).

Особистий внесок автора в роботі у співавторстві полягає у визначенні видів вправ, відповідному доборі й експериментальній перевірці дидактичного забезпечення (вправ) з розвитку усного мовлення першокласників.

Структура та обсяг дисертації. Дисертаційне дослідження складається зі вступу, двох розділів, загальних висновків, списку використаних літературних джерел (244), 6 додатків (обсягом 60 сторінок). Основний зміст дисертації викладено на 191 сторінці комп'ютерного тексту, в ній вміщено 13 таблиць і два рисунки, що займають 7 сторінок основного тексту.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** висвітлено актуальність теми; визначено об'єкт, предмет, мету, гіпотезу, завдання та методи дослідження; обґрунтовано наукову новизну, теоретичну і практичну значущість роботи; подано дані щодо впровадження та апробації дисертаційного дослідження.

У **першому розділі** "Теоретичні засади розвитку мовлення першокласників" розкрито сутність усного мовлення, його форми та роль у вивченні рідної мови; відібрано й проаналізовано методи розвитку усного мовлення у процесі навчання грамоти; висвітлено психолінгвістичні особливості мовленнєвого розвитку першокласників і стан досліджуваної проблеми у практиці.

Проблема розвитку усного мовлення досліджувалася психологами (Л.С. Виготський, П.Я. Гальперін, В.В. Давидов, Д.Б. Ельконін, М.І. Жинкін, С.Л. Рубінштейн.), лінгвістами та

лінгводидактами (Ф.І. Буслаєв, В.І. Капінос, Н.І. Лепська, О.С. Мельничук, Л.В. Щерба); психолінгвістами (І.О. Зимня, О.Р. Лурія, О.О. Леонт'єв, А.Г. Спіркін, Р.М. Фрумкіна). Так, психологи під усним мовленням розуміють форму спілкування, опосередковану мовою, що історично склалась у процесі діяльності людей; психолінгвісти – діяльність, спілкування, вираження впливу, повідомлення через мову; один із видів цілеспрямованої діяльності людини, підпорядкованої загальним закономірностям організації діяльності; мову в дії; складний творчий процес, який протікає в єдності з розвитком мислення дитини і з ускладненням її мовленнєвої діяльності; лінгвісти та лінгводидакти – предмет лінгвістичних дисциплін, що складають теоретичну основу навчання зв'язного мовлення; діяльність, яка передбачає використання мови з метою спілкування, пізнання, впливу на інших людей.

Під усним мовленням ми розуміємо ті елементи рідної мови, якими користується дитина відповідно рівня свого розвитку, освіти в різних сферах діяльності; слухання і розуміння (аудіювання), говоріння; вміння користуватися словом, конструювати словосполучення і речення, будувати зв'язне висловлювання.

У дослідженні здійснено аналіз методів для розвитку усного мовлення, під якими ми розуміємо свідомі систематичні й послідовні дії, що ведуть до досягнення зазначеної нами мети (розвиток усного мовлення). Було відібрано такі методи: *аналогії* (А.М. Алексюк), *метод спостереження і словесний метод* (О.М. Біляєв). Аналіз методів розвитку мовлення довів, що деякі з них спрямовані на збагачення словникового запасу, з'ясування лексичного значення (словесний метод і метод спостереження), інші – на побудову словосполучень, речень (метод аналогії), треті – на вироблення продуктивного мовлення (словесний, аналогії). Кожний із них використовувався відповідно до рівня розвитку мовлення учнів, поставленої мети та змісту завдання.

Метод спостереження надавав можливість за допомогою сприймання слів, речень, текстів засвоювати норми літературної мови; забезпечував створення та формування уявлень про динамічність мови, засоби її виразності, способи вживання слів в усному мовленні; допомагав розвивати в учнів уміння слухати і сприймати кращі зразки рідної мови. Метод *аналогії* здебільшого забезпечував пропедевтику аграматизму та інших відхилень в оволодінні мовленням. Готовий мовленнєвий зразок давав можливість продемонструвати правильну вимову слів, структурне і граматичне оформлення речень і текстів, відповідну інтонацію. *Словесний метод* реалізовувався за допомогою різних прийомів: бесіди, розповіді, міркування тощо. Так, необхідною умовою бесіди була чіткість постановки запитань, їх проста структура та зміст. Відповідно до змісту, запитання були спрямовані на формування як мовних, так і мовленнєвих умінь і навичок. У процесі навчання школяра вчили визначати зміст висловлення, добирати матеріал, відтворювати граматичні норми, правильність побудови речення і послідовність викладу думки. Навчання міркування розпочинали з

побудови висловлень найпростіших за змістом і структурою: усні відгуки на побачене, почуте, прочитане. Їх зміст включав як прямі доведення, так і доведення від "зворотного".

Дослідно-експериментальне навчання дало змогу використати методи розвитку мовлення (спостереження, аналогії, словесний) та з'ясувати місце вправ у системі цих методів. Загальновідомо, що метод реалізується за допомогою дидактичних прийомів (зіставлення, порівняння, аналіз, синтез, узагальнення, класифікація тощо), які є його складовими і залежать від навчальної мети, характеру навчального матеріалу, способу взаємодії вчителя й учнів. Ці прийоми стимулювали розумову діяльність дітей, сприяли засвоєнню орфоепічних норм, оволодінню граматичною правильністю мовлення.

Оскільки основна функція мови – комунікативна, то засвоєння рідної мови, володіння нею забезпечує ефективність мовленнєвого спілкування, повноцінний розвиток дитини. Недостатньо розвинене мовлення, бідність словникового запасу створюють неабиякі труднощі для першокласників. Причина зумовлюється невідповідністю слів-ознак, неточним добором слів, а, отже, порушенням основного змісту висловлення і т.ін. С.Н. Цейтлін такі труднощі називає "стертими порушеннями мовлення", бо у вигляді фактора виникнення мовленнєвих помилок виступає складність механізму породження мовлення. Формування комунікативного мовлення залежить від наявності мовленнєвих умінь і навичок. Первинні вміння є основою розвитку мовленнєвої навички. Складні – мають вторинний характер і формуються у процесі виконання спеціально дібраних мовленнєвих вправ.

Нами було з'ясовано особливості мовленнєвого розвитку учнів перших класів, формування якого відбувається поетапно на всіх мовних рівнях (фонетичному, лексичному, граматичному).

Було підтверджено, що спілкуванню першокласників на перешкоді стають загальнокультурні вади мовлення: невміння слухати звернене до учня мовлення, перебивання співрозмовника, втручання в розмову. До того ж, не завжди вдається дітям забезпечувати і якість мовленнєвої культури: регулювати голос, темп мовлення – промовляти слово голосніше чи чіткіше, швидше чи повільніше, здебільшого їхнє мовлення нечітке, монотонне. У розповідях переважають елементи ситуативності, наявні повтори, довготривалі паузи, назви замінюють описом, допускають подекуди деталізовані уточнення, зайві слова, внаслідок чого висловлення стає незрозумілим.

Аналіз стану досліджуваної проблеми у практиці початкової школи засвідчив недоліки, які спрямовані насамперед на репродуктивне відтворення прочитаного, а не на розвиток мовлення в цілому. Було проаналізовано зміст програми з навчання грамоти, зміст "Букваря", його ілюстративний матеріал та навчальний посібник до "Букваря", відвідано понад 236 уроків учителів-практиків.

У ході спостережень на уроках виявлено труднощі в організації роботи з розвитку усного мовлення. Певна кількість учителів використовує традиційні прийоми роботи. Так, відповіді на

запитання використовують 99,3% респондентів, а розповіді про побачене 19,9%, побудову діалогу – 12,7%, мовленнєві ситуації лише 2,3% учителів. З'ясувалося, що 40% практиків не планують на уроках спеціальних завдань з розвитку мовлення. Вони навіть не приховують свого наміру якомога більше читати і пояснюють це тим, що "коли навчишся читати, то збагатиться й мовлення".

Основним посібником для розвитку усного мовлення першокласників є *підручник* (Н.Ф. Скрипченко, М.С. Вашуленко). У ньому розміщено ілюстративний апарат – "апарат орієнтування". Правильне його використання в навчальному процесі відіграє важливу роль для розвитку комунікативних умінь. Автори "Букваря" приділяють досить уваги для формування діалогічного мовлення, адже 21,3 % ілюстрацій дає можливість будувати діалог. Сюжетні ілюстрації до текстів з читання (їх 15,4 % від загальної кількості) сприяють підвищенню інтересу до змісту тексту, допомагають його зрозуміти, складати розповіді або проводити бесіди за ними. Аналіз ілюстрацій "Букваря", запропонованих для розкриття змісту текстів, не обмежується лише цією метою. Їх зміст надає можливість учителеві використовувати ілюстративний матеріал одночасно для вирішення цілої низки завдань: працювати над словом, реченням, побудовою діалогічного чи монологічного висловлення тощо. Текстовий матеріал є взірцем для мовленнєвої практики. Малюнки є допоміжним засобом для виконання логічних вправ, з'ясування та уточнення лексичного змісту слова; усвідомлення багатозначності слова, побудови синонімічних рядів, добору слів протилежних за значенням; побудови словосполучень, речень, зв'язних висловлень.

Таким чином, завдяки підручнику вчитель може формувати комунікативні вміння учнів. Але аналіз педагогічного досвіду свідчить, що запропонований матеріал підручника використовується здебільшого для формування навичок читання та розвитку пам'яті (заучування напам'ять). Робота за ілюстраціями зводиться до бесіди пізнавального характеру, а за текстом – до репродуктивного відтворення його змісту.

Аналіз змісту *програми* з навчання грамоти (2001) для шкіл з українською мовою навчання показує, що в ній передбачається розвиток усного мовлення першокласників (уміння слухати-розуміти усні висловлення, говорити і писати), формування елементарних аналітико-синтетичних умінь у роботі над текстом, реченням, словом. У цьому ж документі визначено обсяг елементарних знань про мовлення: усне і писемне, діалогічне й монологічне; про особливості висловлювань, обумовлені комунікативними завданнями, ситуацією спілкування. Отже, розвиток усного мовлення у процесі навчання грамоти посідає вагомe місце, адже набутий учнями у початковій школі мовний досвід дасть змогу ґрунтовно і поглиблено узагальнити їхні знання з мови, розвивати вміння і навички мовленнєвої діяльності.

У **другому розділі** "Експериментальна методика формування усного мовлення першокласників" розроблено лінгводидактичну модель розвитку усного мовлення; визначено види вправ, критерії, показники та рівні розвитку мовлення дітей; висвітлено результати дослідно-експериментального навчання.

Метою констатувального етапу було виявити вміння учнів оперувати словом, будувати словосполучення, речення, складати зв'язний вислів. Задля цього було враховано вимоги до розвитку мовлення першокласників і складено для апробації чотири блоки робочих матеріалів означеної проблеми.

I блок. Уточнення значення слів та використання їх в усному мовленні: виділення слів з мовного потоку, вилучення незрозумілих слів із текстів, побудова зі словом словосполучення та речення, використання слова у зв'язному висловлюванні.

II блок. Робота над словосполученням: поглиблення розуміння змісту слова, вміння оперувати ним; утворення пари слів; добір словосполучень, протилежних за значенням; заміна словосполучень близькими за значенням; використання словосполучень для побудови речень, зв'язних висловлювань.

III блок. Робота над реченням: промовляння речень учнями, підрахування загальної кількості слів у реченні, побудова відповіді на запитання, поширення речень.

IV блок. Робота над зв'язним висловлюванням: побудова тексту за малюнком і початком.

Констатувальні зрізи дали можливість встановити: як учні знають лексичне значення слів; наскільки володіють уміннями складати словосполучення різних типів; які дії можуть проводити з реченням; чи вміють на основі речень будувати тексти. Перевірка сформованості цих лінгвістичних умінь здійснювалась у два етапи і передбачала виконання учнями низки завдань, які були спрямовані на визначення вмінь першокласників добирати слова-ознаки, поширювати речення, використовуючи слова з ряду поданих, будувати речення з визначеної кількості слів, складати текст за малюнком і початком. У процесі виконання цих завдань було виявлено низку труднощів і помилок: невідповідність слів-ознак (18,7% учнів), неточний добір слова (87,1%), порядок слів у реченні (66,2%), визначення меж речення (27,4%), порушення змісту речення (34,3%), порушення зв'язку слів у реченні (31,2%), визначення основного змісту висловлювання (44,6%), порушення змісту висловлювання (48,1%), послідовність викладу думки (49,6%), неточність відтворення часових і просторових відношень (46,5%), вживання зайвих слів (51,2%).

Аналіз результатів експерименту дозволив з'ясувати причини помилок першокласників. Із поміж них: недостатній словниковий запас; нестійка увага в період сприймання нового слова, тексту, малюнка, змісту завдання; нерозвинений фонематичний слух; недостатньо сформовані вміння конструювати словосполучення, речення, зв'язні тексти відповідно до завдань учителя; невміння

здійснювати добір слів відповідно до змісту (користуватися синонімами, багатозначними, протилежними за значенням).

Як нам убачається, розвиток мовленнєвої комунікації пов'язаний не лише з накопиченням словникового запасу, а і з засвоєнням правил і формуванням умінь використовувати їх. Саме це вимагало поетапної діяльності: *сприйняття мовленнєвого зразка, відображення мовлення, використання мовленнєвих одиниць*. З цією метою під час дослідження було визначено критерії та показники розвитку усного мовлення учнів першого класу:

1. **Слово** (*показники*: визначення предметів, явищ за їх ознаками, ознак предмета, явищ; перераховування предметів з наступним узагальненням, узагальнення через протиставлення; добір видових назв до родових і навпаки; утворення пар: один – багато і навпаки; добір слів – синонімів, антонімів; складення тематичного словника до запропонованої теми; визначення у тексті слова – ознаки, дії, назв предметів, явищ; добір самостійно чи відбір з запропонованих потрібного за змістом слова для доповнення речення; розкриття лексичного значення слова, спираючись на досвід, особисті знання, зміст тексту; добір та застосування слова у мовленні; з'ясування та доведення доцільності добору слів).

2. **Словосполучення** (*показники*: побудова словосполучення за поданим головним словом шляхом добору відповідного йому за змістом та запитанням; за даним залежним словом (іменником, прикметником, прислівником) шляхом добору головного, користуючись при цьому запитанням, зразком; побудова словосполучення з поданих в рядах слів шляхом відбору та поєднання їх за змістом, змінюючи форму слова. Добір до словосполучень протилежних за значенням, заміна словосполучення близьким за значенням словом (золоті руки – вправні), розміркування над значенням словосполучень (срібне волосся, срібне дерево, ...), аргументування і доведення правильності виконання завдання).

3. **Речення** (*показники*: визначення на слух кількості речень у тексті (з 2-4 речень); кількості слів у запропонованому реченні чи складеному самостійно (з 1-4 слів); доповнення незавершеного речення 2-3 словами; самостійна побудова речення з одного чи кількох слів за малюнком, на запропоновану тему; внесення змін у структуру запропонованих речень, редагування; сприймання на слух та повторення групи речень (4-5); побудова речення – відповіді на запитання з використанням наявних у ньому слів та застосовуючи особисто дібрані, дотримуючись змісту питання; використання у мовленні найпростіших видів складносурядних і складнопідрядних речень).

4. **Зв'язне висловлення (монолог)** (*показники*: вміння слухати і розуміти усне висловлення (сюжетний текст), переказ прослуханого чи прочитаного тексту детально, дотримуючись відповідної структури, використовуючи запропоновані художні засоби, ключові слова, план; стисло: вміння визначати у тексті основну думку і передати її за допомогою 2-3 речень (текст обсягом не

менше п'яти речень); вибірково: відбрати необхідний матеріал, систематизувати, передавати у певній послідовності (переказ може бути зумовлений запитаннями, ілюстраціями, які відповідають певному уривкові тексту); здійснення ускладненого переказу: доповнення переказу відповідними словами, словосполученнями; передача змісту від першої особи, від імені дійової особи; переказування жваво, цікаво, дотримуючись відповідної інтонації, наявності пауз, логічного наголосу; вибір або добір самостійно заголовка до букварного тексту; об'єднання речень (4-5) у зв'язне висловлення; побудова зв'язного висловлення за аналогією до прочитаного, до розповіді учителя, однокласника; за поданим початком чи кінцем; відповідно до запропонованої теми, чи на самостійно дібрану (придумування найцікавішої розповіді), за серією малюнків чи одним; використання опорних слів, словосполучень (обсяг тексту 4-5 речень). При побудові зв'язних висловлень дотримання якісних характеристик мовлення: змістовності, точності, виразності, доречності, норм етикету; вміння уважно й доброзичливо слухати співрозмовника).

На основі критеріїв і показників оцінювання було визначено й охарактеризовано рівні сформованості розвитку усного мовлення під час навчання грамоти:

високий рівень – учень самостійно виконує запропоновані вчителем вправи. Швидко включається в роботу. Мовлення відзначається багатством словника. Застосовує в мовленні необхідні слова, словосполучення, найпростіші види складносурядних і складнопідрядних речень. Може передати зміст тексту обсягом більше 5 речень: детально, стисло, вибірково. Буде зв'язне висловлення (розповідь, опис, міркування) обсягом більше 5 речень; вдало добирає лексичні засоби або використовує авторські. Уважно й доброзичливо слухає співрозмовника, не припускає мовленнєвих помилок, самостійну роботу виконує без будь-якої допомоги.

Достатній рівень – учень самостійно виконує запропоновані вправи, швидко включається в роботу. Мовлення відзначається достатньою насиченістю словника. Застосовує в мовленні необхідні слова, словосполучення, найпростіші види складносурядних і, інколи, складнопідрядних речень. Передає зміст тексту обсягом до 5 речень детально, стисло, вибірково; може "опускати" певні авторські засоби виразності. Буде зв'язне висловлення (розповідь, опис, міркування) обсягом 4-5 речень; подекуди виникають труднощі при послідовності викладу думки. Самостійну роботу виконує з незначною допомогою вчителя.

Середній рівень – учень при виконанні вправ спирається на допоміжні засоби: запитання, план, малюнки, зразки, групи лексики. При побудові речень, зв'язних висловлень припускається мовленнєвих помилок. У зв'язному тексті (переказ, розповідь, опис, міркування) порушує послідовність, зазнає труднощів у доборі та застосуванні в мовленні слів-синонімів, а також у визначенні основної думки для стислого переказу, у побудові вибіркового – використовує другорядну інформацію. У самостійному виконанні вправ потребує значної допомоги вчителя.

Початковий рівень – учень виконує вправи лише за допомогою вчителя, спираючись на допоміжні засоби, зразок. У доборі та застосуванні лексики, конструюванні словосполучень і речень припускається помилок, структура речень не відповідає нормам. Зв'язні висловлення здебільшого визначаються обмеженістю лексики, є незавершеними, мають місце мовленнєві помилки. Виконує завдання лише після детального пояснення.

Експериментальне навчання відбувалося за розробленою нами лінгводидактичною моделлю, яка обіймала чотири послідовних етапи: 1) формування поняття про слово як "одиницю мови" – вироблення навичок оперувати словом. А саме: з'ясування лексичного значення, добір відповідної лексеми та використання її в мовленні; 2) формування уявлень про словосполучення як "номінативний засіб мови" – ознайомлення першокласників з основними способами поєднання слів у словосполучення на основі підрядного зв'язку, конструювання словосполучень, уживання їх у мовленні; 3) формування уявлень про речення як "одиницю мовлення" – доповнення незавершених речень, редагування, поширення за допомогою лексичних, стилістичних і граматичних засобів, побудова та використання найпростіших видів складносурядних і складнопідрядних речень; 4) формування уявлень про висловлення як "цілісну смислову одиницю мовлення" – сприймання, розуміння та запам'ятовування (подібних до букварних) текстів, відтворення сприйнятого тексту (висловлення) – переказ: детальний, стислий, вибіркового; створення власних висловлювань: розповіді, опису, міркування.

Нами було розроблено 4 блоки вправ для розвитку мовлення першокласників. **I блок** - для роботи над словом добиралися вправи на вимову слова, збагачення словника, розкриття лексичного значення, застосування слів у мовленні. Вдосконалення вимови слова залежало насамперед від виразності мовлення, тому добір і використання вправ спрямовувалося на розвиток здібності слухати, відтворювати почуте, розуміти та з'ясувати зміст слова, правильно застосовувати його в мовленнєвій діяльності. Працюючи над збагаченням словника, його закріпленням, уточненням і активізацією, акцентували увагу на розкритті лексичного значення слова. Зміст такої роботи полягав у встановленні взаємозв'язків між словом та відповідним об'єктом, виробленні вміння на основі аналізу визначати смислові зв'язки між словами. Вправи, що застосовувались у процесі мовленнєвої діяльності, забезпечували вирішення основного завдання – творче оволодіння рідною (українською) мовою, збагачення словника, засвоєння елементарних лексичних одиниць. Наступність у доборі здійснювалася шляхом нарощування складності. Добір дидактичних вправ проводився відповідно до програми з навчання грамоти, змісту "Букваря", вікових особливостей школярів, рівня сформованості їхнього мовлення. Збагачення, уточнення та використання "нових" слів в усному мовленні передбачало виділення слів з мовного потоку, з'ясування та пояснення лексичного значення, введення у словосполучення, речення та текст.

Другий блок вправ включав завдання для роботи над словосполученням. Загальновідомо, що побудова словосполучення здійснюється на основі підрядного зв'язку. Спеціально організована робота над словосполученням була спрямована, з одного боку, на розширення словника, на поглиблення розуміння змісту слова, вміння оперувати ним, а з іншого – на оволодіння умінням чітко виражати свої думки, а, згодом, використовувати ці словосполучення для побудови речень, зв'язних висловлень.

Працюючи над реченням (*III блок вправ*), першокласники усвідомлювали, що воно виражає завершену думку, служить засобом спілкування. З цією метою використовувалися конструктивні й творчі вправи. Метою конструктивних вправ було формування навички побудови речень на основі засвоєних закономірностей мовлення. Обов'язковим елементом для їх виконання виступала конструктивна задача, зразок, практичне володіння правилами щодо зміни граматичних форм. Творчі ж вправи не мали спеціального зразка, конкретної вказівки. Виконання їх базувалося на відчутті мови, самостійному визначенні структури речень і кількості слів у них; якісному їх доборі, забезпеченні відповідного змісту.

Вправи, об'єднані в *четвертий блок*, були спрямовані на формування вміння будувати монологічне висловлення, розвиток зв'язного мовлення. Усне зв'язне мовлення може протікати у формі відповідей на запитання або у формі розмови – це діалогічне мовлення. Практика показує, що саме цей вид мовлення використовується найчастіше під час навчання грамоти. Монологічне мовлення є більш складним видом мовленнєвої діяльності. Його розвиток вважаємо основою мовної підготовки першокласників. Такий підхід визначається тим, що монологічне мовлення є одночасно і об'єктом вивчення, і засобом навчання.

У процесі експериментальної роботи над розвитком монологічного мовлення вчителі знайомили першокласників з такими типами зв'язного висловлення, як переказ (детальний, стислий, вибірковий), опис, міркування, розповідь (сюжетна, описова). Особливе місце в експериментальному навчанні було відведено вправам на побудову речень (2-3 на кожному уроці), оскільки вони є одиницею мовлення. Наприкінці уроку проводилася самостійна робота (5-7 хвилин), організована таким чином: колективне виконання завдань усіх чотирьох блоків під керівництвом учителя, самостійне виконання аналогічних завдань, виконання завдань з логічним навантаженням. У ході експериментального навчання було використано шкільний підручник "Буквар". Окремі завдання за змістом сторінок підручника варіювалися, піддавалися методичній обробці, яка була спрямована на підвищення чи зниження їх складності. Матеріал підручника використовували як у контрольних, так і в експериментальних класах. Але в останніх процес навчання будували таким чином, щоб насамперед відпрацювати часткові мовленнєві вміння, використовуючи добір дидактичного матеріалу, і на їх основі формувати узагальнені вміння усного мовлення.

Ми дійшли висновку, що мовлення учнів розвивається, якщо у навчальному процесі: враховуються індивідуально-вікові особливості першокласників при організації навчально-мовленнєвої діяльності; наявний безпосередній мовленнєвий мотив: бажання повідомити про побачене, почуте, прочитане; висловити особисту думку, враження, відповіді на запитання співбесідника; система дібраних вправ забезпечує: освітню, розвивальну і виховну мету; наступність (поступове нарощення складності), доступність змісту, формування навчально-мовленнєвої активності і пізнавального інтересу, розвиток пам'яті, уваги, логічного мислення; добір вправ пропедевтичного, тренувального та творчого характеру, їх кількість, складність і співвідношення між репродуктивною і продуктивною діяльністю диференціюється відповідно до рівня уже сформованих мовленнєвих умінь та навичок працювати самостійно; використовується система спеціально дібраних вправ на основі оптимального поєднання методів і прийомів роботи у процесі навчання грамоти.

Експериментальне дослідження дало підстави стверджувати, що рівень сформованості мовленнєвих умінь у процесі навчання грамоти, успішність осмисленого засвоєння мови та розвитку мовлення залежать від таких педагогічних умов: використання відповідного дидактичного й методичного забезпечення навчання; урахування вікових особливостей школярів; оптимальне поєднання методів і прийомів роботи у процесі навчання грамоти. У роботі обґрунтовано, що мовлення першокласників розвивається ефективно, якщо відпрацьовуються окремі дії, які становлять основну систему комунікативних умінь. З'ясовано, що у структурі загального вміння будувати зв'язні висловлення необхідно виділити такі складові: вміння добирати відповідне слово та вживати його в мовленні, конструювати словосполучення і речення, поєднувати їх у зв'язний текст. Доведено, що вміння користуватися словом, будувати словосполучення, речення, зв'язний текст становить складний комплекс, який об'єднує мовленнєві знання і відповідні їм спеціальні вміння і навички, досвід у застосуванні цих знань і певну сукупність розумових умінь, що проявляються у продуктивному мовленні.

Порівняльні дані сформованості рівнів розвитку усного мовлення першокласників у процесі навчання грамоти на констатувальному і прикінцевому етапах подано в таблиці.

Таблиця

Рівні сформованості розвитку усного мовлення першокласників (у %)

Етапи	Рівні							
	Високий		Достатній		Середній		Початк.	
	конс	конт	конс	конт	конс	конт	конс	конт
Класи	тат	р	тат	р	тат	р	тат	р
Експериме	-	19	21,5	48	37,5	26	41	7

Контрольні								
Контрольні	-	11	16,5	29,5	40,5	31,5	43	28

Як засвідчує таблиця, в експериментальних класах відбулися значні зміни в розвитку усного мовлення першокласників. До початку навчання високого рівня навичок не було виявлено в жодного учня, наприкінці – цей рівень був характерним для 19% респондентів; більше, ніж у двічі зросла кількість учнів, що мають достатній рівень (з 21,5% до 48%), кількість учнів, що мали середній рівень зменшилась (з 37,5 до 26%). Початковий рівень був характерний лише для 7% учнів (було 41%)

У дітей контрольних класів були відзначені лише незначні зміни. Так, високий рівень виявили 11% учнів. На середньому рівні розвитку мовлення знаходилися 31,5% (було 40,5%), на достатньому 29,5% (було 16,5%) і на початковому рівні залишилось 28% (було 43%) школярів.

Рівень сформованих мовленнєвих умінь в експериментальних класах порівняно з контрольними значно зріс: при виконанні вправ на роботу зі словом на 9,4 %, словосполученням – на 48,7%, реченням – на 11,3%, зв'язними висловленнями – на 19,3 %.

Отже, кількість учнів, які мають високий і достатній рівень розвитку усного мовлення в експериментальних класах складає 67%, у контрольних – 40,5%. Позитивні результати експериментальної роботи служать достатньою підставою для підтвердження висунутої гіпотези дослідження і свідчать про ефективність дібраних методів, вправ та методики формування мовленнєвих умінь.

У **висновках** викладено результати дослідження, основні з них такі.

У дослідженні розроблено лінгводидактичну модель, показники, критерії, рівні, визначено педагогічні умови, описано методику і дібрано дидактичне забезпечення розвитку усного мовлення учнів першого класу під час навчання грамоти.

1. Розвиток усного мовлення – це ті елементи рідної мови, якими користується дитина відповідно до рівня свого розвитку, освіти в різних сферах діяльності; говоріння, слухання і розуміння (аудіювання); вміння користуватися словом, конструювати словосполучення і речення, будувати зв'язне висловлювання.

2. Для експериментального навчання було відібрано такі *методи* розвитку усного мовлення: метод спостереження, метод аналогії, словесний метод; дидактичні прийоми: зіставлення, порівняння, аналіз, синтез, узагальнення, класифікація тощо, які: залежали від навчальної мети, змісту навчального матеріалу, способу взаємодії вчителя і учнів; стимулювали розумову діяльність першокласників, сприяли засвоєнню орфоепічних норм, оволодінню граматично правильним мовленням.

3. *Критеріями* мовленнєвого розвитку виступали: слово, словосполучення, речення, зв'язний

текст; показниками – мовленнєві ознаки, що свідчили про комунікативні досягнення учнів.

4. На формувальному етапі було розроблено *лінгводидактичну модель* розвитку усного мовлення, яка охоплювала чотири послідовні етапи: формування 1) поняття про слово як "одиницю мови"; 2) уявлень про словосполучення "як номінативний засіб мови"; 3) уявлень про речення як "одиницю мовлення"; 4) уявлень про висловлювання як "цілісну смислову одиницю мовлення".

5. *Педагогічними умовами* розвитку усного мовлення першокласників під час навчання грамоти виступали використання відповідного дидактичного й методичного забезпечення навчання; урахування вікових особливостей школярів; оптимальне поєднання методів і прийомів роботи у процесі навчання грамоти.

6. Результати прикінцевого етапу засвідчили, що учні експериментальних класів досягли значних змін у рівнях розвитку усного мовлення: 19% із них піднялися до високого рівня, 48% - досягли достатнього, 26% засвідчили середній і лише 7% – залишилися на початковому рівні. У контрольних класах 11% досягли високого і 29,5% достатнього рівнів; більшість із них знаходилася на середньому (31,5%) і початковому (28%) рівнях.

Перспективу дослідження вбачаємо у вивченні культури мовлення і культури спілкування учнів першого класу.

Основний зміст дисертації відображено у таких публікаціях:

1. Вовкотруб Р.П. Лінгводидактичні основи розвитку усного мовлення // Науковий вісник Ізмаїльського державного педагогічного інституту. – Вип. 6, 1999. - С.15-20.
2. Вовкотруб Р.П. Робота над розвитком мовлення першокласників // Початкова школа. – 1999. - №11. – С.12-13.
3. Вовкотруб Р.П. Робота над словосполученням і реченням у початковій школі // Науковий вісник Ізмаїльського державного педагогічного інституту. - Випуск 7, 1999. - С.152-156.
4. Вовкотруб Р.П. Навчаємо розповідати: Творча особистість учителя: проблеми теорії і практики. - К.: НПУ ім. М.П.Драгоманова, 2000. - Вип. 4. - С. 222-227.
5. Вовкотруб Р.П. Розвиток діалогічного мовлення першокласників під час навчання грамоти // Наша школа. - 2000. - №2-3. - С.243-245.
6. Вовкотруб Р.П. Теоретичні засади розвитку усного мовлення першокласників // Школа першого ступеня: теорія і практика: Зб. наук. пр. Переяслав-Хмельницького державного педагогічного університету імені Григорія Сковороди. – Вип. 8. - Переяслав-Хмельницький, 2003. – С.55-62.

7. Вовкотруб Р.П. Особливості розвитку мовлення першокласників під час навчання грамоти // Матеріали міжнародної науково-практ. конф.: Наступність і перспективність у навчанні й вихованні дітей дошкільного та молодшого шкільного віку. - Переяслав-Хмельницький, 2000. - С.143-144.
8. Вовкотруб Р.П. Лінгводидактичний аспект розвитку креативного мовлення першокласників // Матеріали VII міжнародної науково-практ. конф. "Наука і освіта, 2004". – Т.26 "Мова, мовлення і мовна комунікація". – Дніпропетровськ: Наука і освіта, 2004. – С.16-17.
9. Трунова В.А., Вовкотруб Р.П. Вправи з розвитку мовлення першокласників: Посібник для вчителів початкових класів. - Одеса: Астропринт, 2000. – 112с.

АНОТАЦІЯ

Вовкотруб Р.П. Розвиток усного мовлення учнів першого класу в процесі навчання грамоти. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.02 – теорія і методика навчання (українська мова). – Південноукраїнський державний педагогічний університет імені К.Д.Ушинського. – Одеса, 2006.

У дисертаційному дослідженні розкрито сутність та обґрунтовано проблему розвитку усного мовлення першокласників, дібрано методи спостереження, аналогії, словесний (бесіда, розповідь, міркування), запропоновано дидактичне та методичне забезпечення.

Розроблено й експериментально апробовано методику мовленнєвого розвитку, що включає роботу над словом, словосполученням, реченням, побудовою зв'язних висловлень: переказу, розповіді, опису, міркування. Визначено критерії, показники і рівні сформованості мовленнєвих навичок (високий, достатній, середній, початковий), розроблено лінгводидактичну модель розвитку усного мовлення першокласників під час навчання грамоти.

Ключові слова: мовлення, навчання грамоти, розвиток усного мовлення; слово, словосполучення, речення; зв'язне висловлення, монологічне мовлення.

Аннотация

Вовкотруб Р.П. Развитие устной речи учащихся первого класса в процессе обучения грамоты. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.02 – теория и методика обучения (украинский язык). – Южно-Украинский государственный педагогический университет имени К.Д.Ушинского. – Одесса, 2006.

В диссертационном исследовании раскрыта сущность и обоснована проблема формирования устной речи первоклассников, отобраны методы, предложено дидактическое обеспечение.

Разработанная диссертантом методика управления формированием речевых умений и навыков первоклассников включает два направления: 1) определение видов упражнений, их содержания, способов отбора; 2) методическое обеспечение во время использования данных упражнений в учебном процессе.

Развитие устной речи – это те элементы родного языка, которыми пользуется ребенок соответственно уровня своего развития, образования в разных сферах деятельности; говорение, слушание и понимание (аудирование); умение пользоваться словом, констатировать словосочетания и предложения, строить связный текст.

Формирование речевых умений и навыков опиралось на данные, полученные в результате анализа теоретических основ речевого процесса (психологические особенности усвоения родной речи, психолингвистические особенности формирования речевых умений, данные лингвистического анализа речевого материала), методы формирования речевых умений и навыков, отбор лексики для продуктивной речи.

Для развития устной речи в период обучения грамоты эффективными выявились такие методы: наблюдения, аналогии, словесный. Отбор методов осуществлялся на основе их функций, учета уровня психологического, интеллектуального и речевого развития детей.

Методика речевого развития включала работу со словом, словосочетанием, предложением, построением связных высказываний: пересказа, рассказа, описания, рассуждения.

Система упражнений учитывала содержание программы, иллюстраций, набора слов и текстов, расположенных на страницах учебника. Упражнения и предложенная методика были направлены, с одной стороны, на обеспечение словаря, а с другой – на формирование умений пользоваться словом.

В процессе научного исследования была разработана лингводидактическая модель развития устной речи первоклассников во время обучения грамоте, критерии, показатели, уровни сформированности речевых умений; доказано, что обучение речи должно носить комплексный характер, последовательный, системный характер.

Педагогическими условиями исследования выступали: использование соответствующего дидактического и методического обеспечения обучения; учет возрастных особенностей школьников; оптимальное использование методов и приемов работы в процессе обучения грамоты.

В работе обосновано, что речь первоклассников развивается эффективно, если отрабатываются отдельные действия, которые составляют основную систему коммуникативных умений.

Определено, что в структуре общего умения строить связное высказывание необходимо выделять такие составные: умение подбирать соответствующее слово и употреблять его в речи, конструировать словосочетания и предложения, объединять их в связный текст.

Основой формирования устной речи являются психолого-педагогические требования: учет индивидуально-возрастных особенностей первоклассников при организации учебно-речевой деятельности; наличие непосредственного речевого мотива; система упражнений должна обеспечивать образовательную, развивающую и воспитательную цель; преемственность (постепенное наращивание сложности) и доступность содержания упражнений; формирование учебно-речевой активности и познавательного интереса; развитие памяти, внимания, логического мышления; подбор упражнений пропедевтического, тренировочного и творческого характера; их количество, сложность и соотношение между репродуктивной и продуктивной деятельностью должно дифференцироваться соответственно уровню уже сформированных умений и навыков работать самостоятельно; использование системы специально отобранных упражнений на основе оптимального объединения методов, приемов и форм работы в процессе обучения грамоты.

Описанная методика дает возможность на основе полученных результатов сделать выводы о ее целесообразности и эффективности. Она может быть использована учителями начальных классов общеобразовательных школ, а также преподавателями высших учебных заведений.

Ключевые слова: речь, обучение грамоте, развитие устной речи; слово, словосочетание, предложение; связное высказывание, монологическая речь.

Annotation

Vovkotrub R.P. The development of oral speech of the school children of the maiden class in the process of training the writing and reading abilities. - Manuscript.

The Thesis on the Competition of the Research Work of the Candidate of Science on the Specialty 13.00.02 – The Theory and the Method of Teaching (the Ukrainian Language). – South-Ukrainian State Pedagogical University named after K.D. Ushinsky, Odessa, 2006.

The thesis study the nature and the problems of the formation of oral speech abilities for the first year school children, regard the methods and suggest the didactic means.

The effective methods for the development of oral speech during the teaching of writing and reading abilities are defined the following: observation, analogy, verbal (conversation, story telling, reasoning).

The selection of methods is made on the basis of their functions, regarding the level of psychological, intellectual and speaking development of children.

The speech methods development includes the work with a word, word combinations, sentences, the construction of the down link expressions: dialogue, monologue (retelling, describing, reasoning).

The author suggests the exercises and methods aiming from one hand, to use the dictionary, and from other — to develop the skills to use a word. Only having the experience to select a word, to clarify it's lexical meaning, being experienced in word and sentence building the school. Children can competently express their thoughts, through the building of the down link expression.

The described methods enable us on the basis of the obtained results to make a conclusion about its expediency and efficiency. It can be utilized by the teachers of initial classes of comprehensive schools, the same as by the teachers of higher educational establishments.

Keywords: speech of grammar, development of oral speech; a word, word-combination, sentences; the coherent statement, monologue speech.